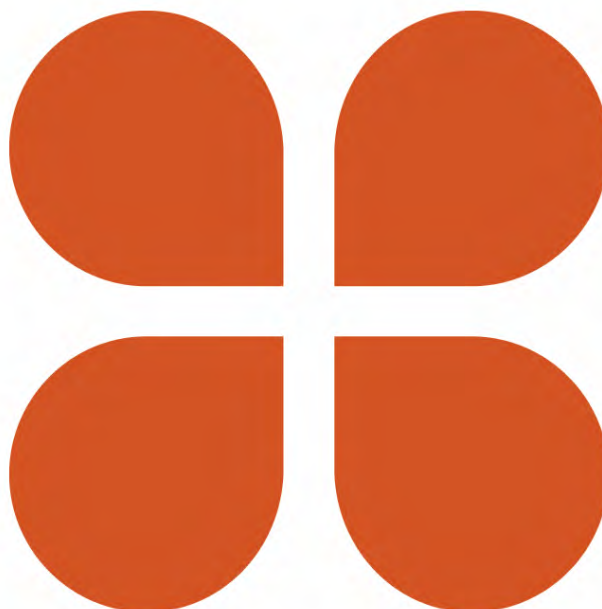

Program för Riksantikvarieämbetet

God samlingsförvaltning

2017–2019

Samordning och utveckling av frågor om
samlingsförvaltning

Riksantikvarieämbetet 2016
Artillerigatan 33
621 22 Visby
www.raa.se
registrator@raa.se

Upphovsrätt för text och bild, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY,
erkännande 2.5 Sverige <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

Innehåll

Introduktion	5
God samlingsförvaltning gör skillnad.....	6
Om programmet	7
Samlingsförvaltning	8
Prioriteringar 2017–2019	10
Policyer, planer och standarder.....	10
Värdering, prioritering och etikfrågor	11
Riskhantering	12
Material, miljö och magasin.....	13
Kunskapsbank.....	13
Genomförandet.....	15
Målgrupper	15
Arbetsmetoder.....	15
Omvärldsbevakning och behovsanalys	15
Samverkan	16
Mötesplatser	16
Forskning och utveckling	17
Kulturvårdslaboratoriet.....	17
Nätverk	18

Introduktion

”Det som gör museernas verksamhet unik är just samlingarna och föremålen som kan låta användare av olika slag skapa sig bilder av det förflutna och historien och få nya perspektiv på dagens samhälle.”¹

Museernas samlingar utgör en kunskapsresurs för samhället och en utgångspunkt för många olika tolkningar av historien. Man brukar benämna museernas tre huvudsakliga verksamhetsområden publik verksamhet, kunskapsuppbyggnad och samlingsförvaltning. I de flesta museer är samlingarna och kunskapen om dem en utgångspunkt för hela verksamheten, såväl för kunskapsuppbyggnad som för publik verksamhet. Det förutsätter att förvaltningen av samlingarna är väl integrerad i hela museets verksamhet.

En viktig framtidsfråga för museerna är att öka och bredda användningen av samlingarna.² Det kan handla om tillgängliggörande av de fysiska föremålen såväl som öppenhet och användning när det gäller information och kunskap om samlingarna. För att samlingarna ska hållas angelägna behöver de också utvecklas och användas inom forskningen.

I en rapport om läns museernas situation beskrivs samlingarna som centrala i museernas verksamhet, dels som grund för utställningsverksamheten, dels som grund för regionens kollektiva och samhälleliga minne.³ Samtidigt ser läns museerna stora utmaningar vad gäller förvaltning och förvaring av samlingarna. Många magasin är överfulla och lever inte upp till dagens krav på

---

¹ *Känn dig som hemma med framtidens museum*. 2016. Riksförbundet Sveriges museer. <http://www.sverigemuseer.se/wp/wp-content/uploads/2016/04/Kanndig-som-hemma.pdf>.

² *SOU 2015:89 Ny museipolitik*. 2015. Betänkande av Museiutredningen. <http://www.regeringen.se/contentassets/a7f58685a4964dbfb276541303516196/ny-museipolitik-sou-201589.pdf>.

³ *Länsmuseernas situation*. 2016. Riksutställningar. <https://www.riksutstallningar.se/sites/default/files/documents/La%CC%88nmuseernas%20situation%20-%20En%20konsultrapport%20fra%CC%8A%20Kontigo%20pa%CC%8A%20uppdrag%20av%20Riksutsta%CC%88llningar.pdf>.

klimat och säkerhet. Inom samlingsförvaltningen råder brist på såväl resurser som kompetens, enligt rapporten.

God samlingsförvaltning gör skillnad

Riksantikvarieämbetets nyligen genomförda program för God samlingsförvaltning 2014–2016 har ökat genomslaget för de prioriterade områdena inom samlingsförvaltning. Genom att utveckla standardiserade arbetsätt och samordna aktuella frågor genom nätverksarbete har museerna fått tillgång till verktyg för strategiskt samlingsförvaltningsarbete. Exempel på detta är standarden Spectrum som numera används som ett ramverk för samlingsförvaltningen på flera museer. Användningen av SIS/CEN-standarder inom samlingsförvaltning har också ökat. Kulturvårds-laboratoriet har bidragit till förbättrade fakta- och beslutsunderlag för museerna, främst genom Gästkollege-samarbeten, där museerna själva kommit till laboratoriet med aktuella frågeställningar. Inom risk- och katastrofområdet har samordningen förbättrats avsevärt mellan myndigheter, museer och andra aktörer. Forum för spridning av kunskaper och erfarenheter har etablerats genom Samlingsforum såväl som konferenser om brand-, stöld- och skadedjursförebyggande arbete.

Riksantikvarieämbetet har som uppgift att öka förutsättningarna för att kulturarvet bevaras, används och utvecklas. Programmet för God samlingsförvaltning 2017–2019 fokuserar på att stärka kvalitet och professionalism inom samlingsförvaltningen vid landets museer.

Programmet för God samlingsförvaltning bidrar även till att förverkliga *Vision för kulturmiljöarbetets utveckling till 2030*⁴ genom att bidra till de tre målbilderna: en utmanade kraft, en mångfald av kulturmiljöer (inklusive kulturföremål) och en effektiv förvaltning.

---

⁴ *Vision för kulturmiljöarbetet till 2030*. 2016. Riksantikvarieämbetet.
<http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/9738>.

Om programmet

Detta program beskriver Riksantikvarieämbetets prioriteringar och övergripande inriktning inom området samlingsförvaltning de närmaste tre åren. Programmet är en uppdatering av programmet för God samlingsförvaltning 2014–2016 och bygger vidare på en utvärdering av utfallet av det programmet. Ytterligare underlag utgörs av en enkät med frågor om incidenter och behov inom museernas samlingsförvaltning, som skickades ut till medlemsmuseerna i Riksförbundet Sveriges museer under våren 2016.

Samlingsförvaltning

”Great museums use good collections management to bring objects, experiences, facts and stories together to create moments of wonder.”

Nick Poole på Samlingsforum 2013

Samlingsförvaltning är ett begrepp som används för att beskriva en helhetssyn på arbetet med samlingar, där alla inblandade yrkesgrupper arbetar mot samma mål. Syftet är att göra förvaltningen av samlingarna mer ändamålsenlig, effektiv och hållbar. Arbetet omfattar allt från insamling, gallring och vård till dokumentation och informationshantering. I samlingsförvaltningen ingår också att se till att samlingen tillgängliggörs för nutida och framtida generationer. Alla aktiviteter som är relaterade till samlingen är beroende av att man vet vad man har, att objekten är väl dokumenterade, att objekten är i tillräckligt gott skick och att man kan hitta och använda det man söker. Samlingsförvaltning bygger på att man har tydliga riktlinjer, rutiner och rollfördelningar som är kopplade till organisationens mål. Regelbunden uppföljning av dessa ingår som en del av organisationens planering.

Bild 1. Ramverk för samlingsförvaltning. Bilden utgår från PAS 197: 2009 British Standards Institution.

I den brittiska specifikationen *PAS 197:2009 Code of practice for cultural collections management* beskrivs ett ramverk för strategisk samlingsförvaltning. Samlingsarbetet sammanfattas i de fyra områdena utveckling, information, tillgänglighet samt vård och konservering. Samlingsförvaltningens mål utgår från museets verksamhetsidé och sammanfattas i en samlingsförvaltningspolicy (se bild 1).

Museernas samlingar är en kunskapsresurs och en del av samhällets kollektiva minne. Samlingsförvaltningen är central i museets verksamhet och viktig inte minst för att den lägger grunden för öppenhet och ger möjlighet att redovisa vad som finns i samlingen, var det finns och för att på ett medvetet och transparent sätt utveckla samlingen och samlingsarbetet för framtiden.

Begreppet God samlingsförvaltning har valts som ett sammanfattande begrepp för en effektiv samlingsförvaltning, som är väl integrerad i museets verksamhet och som möjliggör långsiktig användning av samlingarna.

Prioriteringar 2017–2019

För att stärka förutsättningarna för god samlingsförvaltning kommer Riksantikvarieämbetet under perioden 2017–2019 att i nära samverkan med i första hand museerna fokusera på fem tematiska områden.

Tyngpunkten ligger, i enlighet med Riksantikvarieämbetets uppdrag, på processer som har koppling till vård och konservering. Helhetssynen på samlingsarbetet är dock viktig och samverkan mellan de olika områdena – utveckling, information, vård och konservering samt tillgängliggörande – en förutsättning för god samlingsförvaltning.

Tematiska områden 2017–2019:

- Policyer, planer och standarder
- Värdering, prioritering och etikfrågor
- Riskhantering
- Material, miljö och magasin
- Kunskapsbank

Policyer, planer och standarder

God samlingsförvaltning utgår från ett ramverk av policyer och planer där tydliga mål och riktlinjer möjliggör en effektiv förvaltning. Det är viktigt att ramverket regelbundet utvärderas och följs upp.

Inom det europeiska standardiseringssamarbetet CEN/TC 346 Conservation of Cultural Heritage, såväl som inom det internationella samarbetet kring samlingsförvaltningsstandarden Spectrum, utvecklas standarder inom samlingsförvaltning. Standardiserade arbetsätt kan bidra till såväl ökad kvalitet som effektivitet och underlätta samarbete mellan olika aktörer. I arbetet ingår även definitioner av grundläggande termer och begrepp inom samlingsförvaltning. Att

ha en gemensam förståelse kring grundläggande begrepp är en förutsättning för framgångsrikt samarbete.

Mål för 2019 är

- att Spectrum är väl etablerad som standard för samlingsförvaltning samt att relevanta SIS/CEN-standarder används i samlingsförvaltningsarbetet
- att museerna har tillgång till vägledningar och exempel på riktlinjer och policyer som stöd i arbetet med strategisk samlingsförvaltning.

Värdering, prioritering och etikfrågor

Värderings- och prioriteringsfrågorna är centrala i kulturarvsarbetet. I god samlingsförvaltning ingår att förhålla sig aktivt till förvaltningen av samlingarna. Värdering och prioritering görs vid bland annat insamling, dokumentation, digitalisering, vård, tillgängliggörande, riskbedömning och gallring. För detta behövs ett genomtänkt och öppet arbetssätt och väl underbyggda argument som dokumenteras och kommuniceras.

Gallring som en del i en hållbar samlingsförvaltning har lyfts fram i de två senaste kulturpolitiska utredningarna om museifrågor.⁵ Bland annat efterfrågas ökat stöd till museerna kring principer för en etisk gallring.

Även övriga etiska frågeställningar i den dagliga samlingsförvaltningspraktiken behöver belysas. Det kan till exempel handla om konserveringsetik eller hantering av föremål i samlingar som av olika anledningar utgör känsligt material, liksom det kan handla om följderna av internationella kulturarvsbrott.

Mål för 2019 är

- att samlingsförvaltare har tillgång till stöd och verktyg som behövs för att fatta informerade beslut vid gallrings-, värderings- och prioriteringsprocesser

---

⁵ SOU 2015:89 *Ny museipolitik* samt SOU 2009:15 *Kraftsamling! – museisamverkan ger resultat*.

- att de etiska frågeställningarna har lyfts fram och ingår som en integrerad del i samlingsförvaltningen.

Riskhantering

Riskhantering innebär att man arbetar systematiskt med att identifiera, analysera och förebygga olika risker. På så sätt kan man planera och prioritera åtgärder strategiskt så att åtgärder sätts in där de gör störst nytta. Riskhantering används som en del i samhällsplaneringen och även av museerna som en del i den långsiktiga förvaltningen av samlingarna. Brand, översvämning, stöld, vandalism och skadedjursangrepp, men även långsamma förlopp som kan vara orsakade av t.ex. hög luftfuktighet, kan orsaka stora skador på samlingar och kräva mycket resurser för efterarbete. Klimatförändringarna bidrar till att riskerna med naturolyckor idag är svårare att förutspå.⁶

Riskhantering används även i det systematiska arbetsmiljöarbetet för att förebygga risker orsakade av ohälsosamma ämnen (t.ex. gifter eller mögel) i samlingar.

I dagsläget saknar många museer en katastrof- och restvärdesräddningsplan.

Mål för 2019 är

- att fler museer har utfört risk- och sårbarhetsanalyser
- att fler museer har en nedskrivna, aktuell och av ledningen beslutad katastrof- och restvärdesräddningsplan
- att kunskapen om riskhantering vad gäller ohälsosamma ämnen i samlingsförvaltningsarbetet har ökat hos chefer och medarbetare på museerna.

---

⁶ Se även Riksantikvarieämbetets program för arbete med *Risker och kulturarv 2017–2019* (under arbete).

Material, miljö och magasin

Brist på ändamålsenliga magasinlokaler med bra klimat och säkerhet lyfts fram som en utmaning av många museer. Vatten- och fuktskador är vanligt förekommande. Ett bra bevarandeklimat är en grundbult i god samlingsförvaltning och ett kostnadseffektivt sätt att förebygga skador. Alltför snävt specificerade gränsvärden för klimatet kan dock vara energikrävande att upprätthålla. Att lösa magasinssituationen på ett hållbart och effektivt sätt är en av de stora utmaningarna som många museer står inför.

Material för förvaring och packning samt i utställningar av museiföremål måste väljas omsorgsfullt så att de inte skadar föremålen genom exempelvis emission av skadliga ämnen. Materialens miljöbelastning och arbetsmiljöaspekter måste också vägas in. Riksantikvarieämbetet ser ett behov av att utveckla och samordna kunskap om hållbara material för samlingsförvaltning.

Mål för 2019 är

- att samlingsförvaltare har tillgång till stöd i frågor kring nybyggnad, ombyggnad, inredning och daglig drift av museimagasin
- att samlingsförvaltare har tillgång till råd, stöd och kunskapsunderlag för beslut om material för förvaring, transport och utställning.

Kunskapsbank

Det finns mycket rådgivningsmaterial kring samlingsförvaltning, men det finns ännu ingen strukturerad och samlad infrastruktur för att sprida denna kunskap. En kunskapsbank har efterfrågats av målgrupperna i olika sammanhang. Det är därför en prioriterad fråga att sammanställa, uppdatera och tillgängliggöra information och aktuella dokument inom samlingsförvaltning så att kunskap och erfarenheter når ut till alla samlingsförvaltare och finns tillgänglig när målgrupperna behöver den. Viktigt är att koppla informationen till relevanta standarder.

Mål för 2019 är

- att samlingsförvaltare har tillgång till en uppdaterad sammanställning av rådgivningsmaterial om samlingsförvaltning.

Genomförandet

Målgrupper

Programmets huvudsakliga målgrupp är de statliga, regionala och kommunala museerna. Resultaten i form av information, verktyg och metoder är dock användbara och ska göras tillgängliga för alla samlingsförvaltare, till exempel privata museer, arkiv och bibliotek samt förvaltare som Svenska kyrkan och Sveriges Hembygdsförbund.

Arbetsmetoder

Riksantikvarieämbetet har uppdraget att med utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen och de nationella målen för kulturmiljöarbetet vara pådrivande och stödjande i kulturarvsarbetet. I uppdraget ingår att främja kunskapsförsörjning och metodutveckling samt bedriva informations- och rådgivningsverksamhet. Råd och stöd förmedlas genom exempelvis Vårda välblad, handböcker och rapporter, e-learning och andra digitala verktyg, samt genom föreläsningar, kurser, workshoppar, seminarier och konferenser.

Omvärldsbevakning och behovsanalys

Målgruppernas behov identifieras och prioriteras genom omvärldsbevakning och behovsanalys. Omvärldsbevakning görs dels genom att nationella och internationella nyhetsflöden inom området bevakas, dels genom de nätverk myndigheten deltar i. Viktiga uppgifter i dessa nätverk är att förmedla vikten av en helhetssyn på samlingsförvaltningen och att inspirera andra aktörer. Därigenom kan vi verka som en katalysator och bidra till ökat samarbete.

En behovsanalys genomfördes under våren 2016 genom en enkät med frågor om inträffade incidenter (brand, vatten, mögel, stöld, skadedjur) samt om museernas samlingsförvaltning och behov av kunskaps- och kompetensutveckling. Metoder för incidentrapportering och behovsinventering kommer att vidareutvecklas under programperioden.

Samverkan

Genom att alla insatser planeras och genomförs i samarbete med museer eller andra berörda aktörer kan samordning och spridning av resultat effektiviseras. Vi vill ytterligare utveckla samverkan med myndigheter inom såväl som utanför kulturarvsområdet, där det är relevant. Vi samarbetar även med intresseorganisationer såsom Riksförbundet Sveriges museer och Svenska ICOM. Samverkan och samplanering med myndighetens strategiska partner inom kulturvårdsförvaltning är prioriterat.⁷

Mötesplatser

Ett viktigt redskap i arbetet är att tillhandahålla mötesplatser för kunskapsutbyte och dialog genom att erbjuda såväl fysiska som digitala forum. Samlingsforum är en årlig konferens om samlingsförvaltning som blivit en välkänd och uppskattad mötesplats för samlingsförvaltare och kanal för spridning av Riksantikvarieämbetets arbete inom området. Kulturvårdsforum är en digital mötesplats och ett diskussionsforum för verksamma inom kulturvården. Kulturvårdsforum har strax över 1 700 registrerade användare.

---

⁷ Strategiska partner är organisationer med vilka samarbetsavtal eller överenskommelser har upprättats för samverkan inom förvaltningsområdet. För närvarande är de Nationalmuseum, Naturhistoriska riksmuseet och Statens fastighetsverk.

Forskning och utveckling

Samhällets förväntningar på museerna förändras och detta påverkar också samlingsförvaltningen. Inom programmet för God samlingsförvaltning arbetar Riksantikvarieämbetet genom att bevaka, sprida och ta tillvara forskningsresultat inom området.

Vi arbetar också genom att uppmuntra forskare och museer att ta del av Riksantikvarieämbetets FoU-program 2017–2021 för kulturarv och kulturmiljö.⁸ Det bärande temat i FoU-programmet är kulturarv som förutsättning och tillgång för ett hållbart och inkluderande samhälle.

Riksantikvarieämbetet kan också i viss mån initiera och delta i kunskaps- utvecklingsprojekt med nationell relevans för god samlingsförvaltning.

Kulturvårdslaboratoriet

Kulturvårdslaboratoriet är ett material- och analyslaboratorium anpassat för kulturmiljövårdens och museernas behov. Laboratoriet och den kompetens som finns där är en resurs i arbetet med metodutveckling och vetenskapliga beslutsunderlag för förvaltningen av samlingar.

Som s.k. *gästkollega*⁹ kan museipersonal arbeta i laboratoriet tillsammans med personalen under kortare eller längre period för att gemensamt utveckla och laborativt arbeta med en frågeställning. Gästkollegiekonceptet är en samarbetsidé där Riksantikvarieämbetet går in i gemensamma projekt för att stödja och utveckla tvärvetenskapliga kulturarvsfrågor som har intresse för många. Frågeställningarna kan röra till exempel material, metoder, inomhusmiljö, byggnader eller samlingsförvaltning.

---

⁸ Riksantikvarieämbetets FoU-program 2017–2021 för kulturarv och kulturmiljö. 2016. Riksantikvarieämbetet. <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/9790>.

⁹ Läs mer om Riksantikvarieämbetets Gästkollegekoncept: http://www.raa.se/kulturarvet/konserveringsvetenskap/konceptet_gastkollega/.

Nätverk

Inom programmet för God samlingsförvaltning driver och deltar

Riksantikvarieämbetet i följande nätverk och internationella samarbeten:

- *PRE-MAL* (svenska skadedjursgruppen) – arbetar med forskning och kunskapsspridning om skadedjurshantering och mögel samt hälsorisker som är förenade med dessa. Nätverket leds av Riksantikvarieämbetet.
- *Nätverket för brandskydd, katastrofberedskap och restvärdesräddning i kulturmiljöer* – utgörs av handläggare från myndigheter och organisationer och arbetar för förbättrat förebyggande arbete, erfarenhetsutbyte och samordning.
- *Nätverket för stölder och kulturarv* – kontinuerlig samverkan mellan olika aktörer för att stärka arbetet med förebyggande stöldskydd samt agera samordnat när stölder har begåtts i kyrkor, museer eller från andra kulturinstitutioner. Nätverket leds av Riksantikvarieämbetet.
- *Samlingsforum* – ett nätverk för alla som arbetar med samlingsförvaltning. En gång per år arrangeras ett seminarium där vi tillsammans utbyter erfarenheter och diskuterar aktuella ämnen.
- *CEN/TC 346 Conservation of Cultural Heritage* – ett europeiskt samarbete om standardisering inom kulturarv, där Riksantikvarieämbetet innehar ordförandeskapet i den svenska kommittén samt bemannar flera arbetsgrupper med experter.
- *Spectrum* – internationell standard för samlingsförvaltning. Riksantikvarieämbetet är nationell partner till Collections Trust i Spectrum-samarbetet samt deltar i utvecklingen av Spectrum 5.0.